

ELEKTRON TIJORAT VA UNI SOLIQQA TORTISH

*Ўзбекистон Республикаси Банк-Молия Академияси Soliq va soliqqa tortish
yo'nalishi (MSc-Master of Science)-мутахассислиги магистранти*

Homidov Baxtiyor Rahimberdievich

baxtiyor.xamidov@soliq.uz

E-commerce and its taxation

**Graduate student of the Bank-Finance Academy of the Republic of Uzbekistan,
specialization in Taxation and Taxation (MSc-Master of Science)**

Hamidov Bakhtiyor Rahimberdievich

bakhtiyor.khamidov@soliq.uz

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi elektron tijoratning rivojlanishi va uni soliqqa tortish masalalari tahlil qilinadi. Elektron tijorat global iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylanib, xalqaro savdoda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, uning transchegaraviy tabiati va texnologik murakkabligi davlatlar uchun soliqqa tortish jarayonida qiyinchiliklar tug'dirmoqda. Tadqiqotda e-tijoratning xususiyatlari, mavjud soliqqa tortish tizimlari va ularning afzalliklari hamda kamchiliklari o'rganilgan. Shu bilan birga, e-tijoratni samarali soliqqa tortish bo'yicha xalqaro tajribalar va amaliyotlar tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan takliflar ishlab chiqilgan. Tezisdagi soliqqa tortishning adolat va samaradorlik tamoyillariga muvofiq yondashuvni takomillashtirish yo'llari ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: elektron tijorat, soliqqa tortish, transchegaraviy savdo, raqamli iqtisodiyot, soliq siyosati, xalqaro tajriba, soliqqa tortish tizimi, O'zbekiston.

Abstract: In this thesis, the development of e-commerce and the issues of its taxation are analyzed. E-commerce is becoming an integral part of the global economy, creating new opportunities in international trade. Due to its cross-border nature and technological complexity, the taxation process is giving rise. The study examines the nature of trade, existing taxation systems and the impact of litigation. At the same time, the analysis of international experiences and practices on effective taxation of e-commerce, proposals that can be used by Uzbekistan will be developed. It should be noted that the thesis also covers the cases of taxation and fair efficiency.

Key words: e-commerce, taxation, cross-border trade, economic economy, tax policy, international experience.

Tahlil va natijalar

Elektron tijorat zamonaviy dunyoning iqtisodiy munosabatlarida yangi davrni boshlab berdi. Savdo jarayonlarining raqamlashtirilishi geografik chegaralarni bartaraf etib, kichik bizneslar va transmilliy korporatsiyalar uchun keng imkoniyatlar yaratdi. Biroq, ushbu rivojlanish davlatlar uchun yangi muammolarni ham keltirib chiqardi, xususan, soliqqa tortish masalalarida murakkabliklarni yuzaga keltirdi.

Elektron tijoratning o'ziga xos xususiyati unda tranzaksiya qatnashchilarining bir joyda bo'lmasligidir. Bu soliqqa tortishda an'anaviy yondashuvlarni qo'llashni qiyinlashtiradi. Misol uchun, xalqaro onlayn savdo jarayonida tovarlar bir davlatda ishlab chiqarilib, boshqa davlatga yetkazib beriladi. Bunday holatda daromad qaysi yurisdiksiyada soliqqa tortilishi kerakligi haqida bahslar yuzaga keladi.

Bundan tashqari, ko'plab transchegaraviy kompaniyalar soliq imtiyozlariga ega hududlarda ro'yxatdan o'tib, daromadlarini minimal soliq stavkalari bilan rasmiylashtirishga intiladi. Bu esa davlatlarning budget daromadlarini kamaytiradi va soliqqa tortish adolat tamoyiliga zid keladi.

O'zbekistonda elektron tijorat jadal sur'atlarda rivojlanmoqda, ammo ushbu sohani soliqqa tortish bo'yicha qonunchilik hali to'liq shakllanmagan. Aksariyat hollarda mahalliy kompaniyalar an'anaviy soliqqa tortish tizimida qolib, transmilliy raqamli platformalar soliqdan qochish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

Dunyo tajribasiga nazar tashlaganda, elektron tijoratni soliqqa tortishda turli mexanizmlar joriy etilmoqda. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) transchegaraviy elektron xizmatlarga tatbiq etilmoqda. Bu tizim onlayn xizmat ko'rsatuvchilarni mintaqadagi barcha mamlakatlarda soliq majburiyatlarini bajarishga majbur qiladi.

O'zbekistonda esa ushbu tizimni to'liq tatbiq etish uchun zarur infratuzilmani yaratish va xalqaro platformalarni soliqqa tortishda samarali mexanizmlar joriy etish talab etiladi. Shuningdek, elektron tijoratni rivojlantiruvchi biznes sub'yektlarini rag'batlantirish va kichik biznes uchun soliqqa tortish yengilliklari yaratish sohani barqaror rivojlantirishga yordam beradi.

Elektron tijoratdan keladigan daromadlarni soliqqa tortish faqat milliy emas, balki global muammo sifatida qaralishi kerak. O'zbekiston ushbu masalani hal qilishda xalqaro tajribadan foydalanib, soliq siyosatini takomillashtirishi zarur. Bu, bir tomondan, davlat daromadlarini oshirsa, boshqa tomondan, mahalliy biznes uchun raqobatbardosh muhit yaratishga xizmat qiladi.

Raqamli iqtisodiyotning o'sishi bilan elektron tijorat davlatlar iqtisodiyotiga katta ta'sir o'tkaza boshladi. Biroq, an'anaviy soliqqa tortish tizimlari raqamli iqtisodiyotning murakkab va innovatsion tabiatiga moslashishda sustlik ko'rsatmoqda.

Ayniqsa, ko'p hollarda texnologik platformalarning daromadlari va foydalanuvchi bazasi bir davlatda joylashgan bo'lsa-da, kompaniya o'zi boshqa yurisdiksiyada ro'yxatdan o'tgan bo'ladi. Bu davlatlar uchun "solliq bazasining eroziyasi" va "daromadlarni ko'chirish" (Base Erosion and Profit Shifting, BEPS) muammolarini keltirib chiqarmoqda.

Masalan, yirik xalqaro texnologiya kompaniyalari o'z faoliyatlarini ofshor hududlarda ro'yxatdan o'tkazib, solliq to'lashdan qochishi ko'p davlatlarda byudjet daromadlarini sezilarli darajada kamaytiradi. Shu boisdan Jahon Banki, OECD va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan BEPS qarshi kurashish bo'yicha maxsus tashabbuslar ishlab chiqilgan. Xususan, OECD tomonidan ishlab chiqilgan "15 punktli BEPS rejasi" elektron tijoratni solliqqa tortishda muhim yondashuvlar taklif etadi.

Elektron tijoratni solliqqa tortishda muqobil yondashuvlar Elektron tijoratni samarali solliqqa tortish uchun quyidagi yondashuvlar muhim hisoblanadi:

➤ Ma'lumot almashish tizimlari – Transchegaraviy savdoda solliq organlari o'rtasida real vaqt rejimida ma'lumot almashish orqali e-tijorat tranzaksiyalarini kuzatish imkoniyati yaratiladi.

➤ Raqamli xizmatlarga solliq (DST) – Ayrim davlatlar xalqaro texnologiya kompaniyalari daromadlariga raqamli xizmatlar solig'i joriy etmoqda. Masalan, Fransiya va Hindiston DST tizimini qo'llamoqda.

➤ Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) – Elektron xizmatlarga QQS joriy etish orqali davlatlar ushbu xizmatlardan tushadigan daromadni aniq nazorat qila oladi. Yevropa Ittifoqi bunga yaxshi misoldir.

O'zbekiston uchun tavsiyalar: O'zbekiston elektron tijoratni solliqqa tortishda xalqaro tajribadan foydalanishi kerak. Quyidagilar tavsiya etiladi:

➤ Elektron savdodan tushadigan daromadlarni nazorat qilish uchun raqamli platformalarni majburiy ro'yxatga olish mexanizmini joriy etish.

➤ QQS tizimini raqamli xizmatlarga tatbiq etish, bunda xorijiy kompaniyalar uchun maxsus solliq registratsiyasi jarayonini soddalashtirish.

➤ Raqamli tijoratni rivojlantirishni rag'batlantirish maqsadida kichik va o'rta korxonalariga solliq yengilliklarini berish.

➤ Transchegaraviy savdolarini tartibga solishda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish va ma'lumot almashish tizimlarini integratsiya qilish.

Elektron tijoratning rivojlanishi global iqtisodiyot uchun yangi imkoniyatlar ochib beradi. Biroq, bu jarayonda solliqqa tortish tizimini zamonaviy talablarga moslashtirish va davlatlarning solliq suverenitetini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston ushbu yo'nalishda xalqaro tajribadan samarali foydalanib, o'zining

raqamli iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish uchun innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqishi zarur. Shunday qilingan taqdirda, mamlakat nafaqat soliq tushumlarini oshiradi, balki raqamli biznes uchun qulay muhit ham yaratadi.

Xulosa

Elektron tijorat zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylangan bo‘lib, savdo va xizmat ko‘rsatish sohalarida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, uning tezkor rivojlanishi soliqqa tortish tizimi uchun yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Xususan, transchegaraviy savdo va raqamli xizmatlardan olinadigan daromadlarni soliqqa tortish, davlatlarning soliq bazasini himoya qilish va adolat tamoyilini ta‘minlash zaruriyatlari kun tartibida turibdi.

O‘zbekistonda elektron tijorat hali rivojlanish bosqichida bo‘lsa-da, uni soliqqa tortish bo‘yicha samarali mexanizmlarni yaratish kechiktirib bo‘lmas vazifadir. Xalqaro tajribaga tayanib, QQS tizimini kengaytirish, raqamli xizmatlarga soliq joriy etish va transchegaraviy savdolarini tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Kelgusida elektron tijoratni soliqqa tortishda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, texnologik infratuzilmani rivojlantirish va mahalliy biznes uchun qulay soliq siyosatini joriy etish orqali mamlakatda raqamli iqtisodiyotni yanada barqaror rivojlantirish mumkin. Bu nafaqat davlat budjeti daromadlarini oshirishga, balki mamlakatning raqamli iqtisodiyotdagi o‘rnini mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. OECD (2021). *Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy: Action 1 – BEPS Report*. Parij: OECD Publishing.
2. World Bank (2020). *Digital Economy for Development: Challenges and Opportunities*. Washington, D.C.: World Bank Group.
3. Европейская Комиссия (2022). *Налоговые правила для цифровой экономики в ЕС*. Брюссель: Европейская Комиссия.
4. Tanzi, V. (2019). *Electronic Commerce: Taxation and Prospects for the Future*. International Tax Journal.
5. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (2023-yilgi tahrir). Toshkent: Adolat nashriyoti.
6. Musayev A. R. (2022). "Elektron tijoratning huquqiy va iqtisodiy asoslari". *O‘zbekiston iqtisodiyoti va innovatsiyalar jurnali*, 3(7), 45-52.
7. E-commerce Europe (2021). *The Role of VAT in E-commerce Growth*. Amsterdam: E-commerce Europe Publications.
8. Hindiston Soliq Departamenti (2022). *Raqamli xizmatlar uchun soliq joriy etish bo‘yicha yo‘riqnoma*.

9. United Nations (2020). *Taxation of the Digital Economy: Policy Issues and Challenges for Developing Countries*. New York: United Nations.
10. Toshmatov Sh. (2023). "O‘zbekistonda elektron tijoratning rivojlanish istiqbollari". *Iqtisodiyot va moliya ilmiy-amaliy jurnali*, 2(10), 15-22.